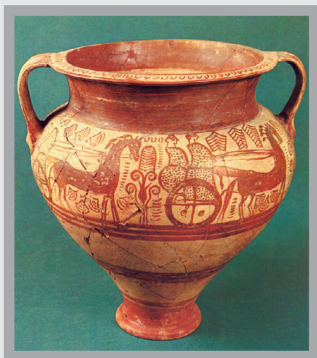

Antonín Mokrejš

Erós

jako téma
Platónova myšlení

triton

TRITON
Praha/Kroměříž

Antonín Mokrejš

Erós

jako téma Platónova myšlení

Antonín Mokrejš

Erós

jako téma
Platónova myšlení

triton

© Antonín Mokrejš, 2009
© TRITON, 2009
Cover © Dagmar Krásná, 2009

Vydalo Nakladatelství TRITON,
Vykáňská 5, 100 00 Praha 10,
www.tridistri.cz

ISBN 978-80-7387-238-0

Vymezení úkolu

Pokoušíme se tu vlastně o návrat k počátkům problematiky vzniku a vývoje konceptu platonické lásky jako jednoho z témat naší duchovní tradice. Máme-li úspěšně a produktivně překonat poměrně rozlehlou mezeru v čase, musíme si uvědomit aspoň některá úskalí svého počínání.

Platónova filosofie představuje výkon, který otevírá kontinuitu myšlení v kontextu našeho světa, takže se tu celkem oprávněně objevují variace vět typu „Platón je filosofie a filosofie je Platón“ či „celá naše filosofie představuje pouhé poznámky k Platónovi“. Nic to však nemění na okolnosti, že Platónův myslitelský výkon proběhl v rámci duchovního a kulturního světa, který sice ztělesňuje počátek naší duchovní tradice, leč právě jako počátek nám není zcela blízký a snadno pochopitelný.

Náš současný pohled na záležitosti světa a života se patrně dosti odlišuje od náhledu starých Řeků, bylo by však pošetilé předpokládat, že je naše vidění – zejména těch nejdůležitějších záležitostí – bohatší a diferencova-

nější, přesnější a hlubší, než bylo jejich, s odůvodněním, že přece stojíme na jejich ramenou, a máme tudíž možnost vidět vše lépe. V chodu dějin se mnohé důrazy proměnily, některé zeslábly či dokonce vymizely, nové se objevily a určují náš dnešní způsob života. Občas se domníváme, leckdy poněkud lehkovážně, že dřívější náhledy byly opuštěny právem, protože jsme ztratili schopnost rozumět jejich důvodům, předpokladům i důsledkům. Právě proto před námi vyvstává úkol znovu promyšlet vlastní počátky, vždyť jen takto můžeme oživit a kultivovat svou způsobilost smysluplně pochybovat a znovu od základu a radikálně přemýšlet o všem, co se nás opravdu týká. Ne vždy si totiž uvědomujeme a připomínáme, že schopnost lidí skutečně vidět a zřetelně rozlišovat, která je základem všeho lidského počínání, není ani samozřejmě dána, ani neotřesitelná, že za určitých okolností snadno ochabuje, či dokonce mizí.

Tematika, na niž poukazuje a kterou prezentuje mytologická postava boha či píše poloboha Eróta, je pro nás přístupná s jistými komplikacemi. Jedná se o prezentaci pomocí dávného mýtu, který interpretuje sice pozdější, nicméně také dávný filosof. V kontextu soudobého světa se pak oblast erotiky jeví značně odlišně od světa tehdejšího, vždyť jak životní praxe, tak rétorika erotiky se neoby-

čejně a v některých ohledech i povážlivě proměnily. A naše téma je rovněž v rámci našeho dnešního kontextu zkresleno a deformováno sice charakteristickým, nicméně závažným a dějícím chápáním tzv. platonické lásky jako vztahu čistě duchovního, zbaveného všech tělesných kontaktů a vazeb.

Začít ovšem musíme aspoň elementární globální charakteristikou Platónova myšlenkového světa a jeho osobitého způsobu uvažování. Pro Platóna je příznačný a směrodatný předpoklad, že základem a tvůrcem všeho, co je a co se děje, je duchovní život jako rozhodující element univerza. Duchovní život tkví v neustálém a neustávajícím, živém a vždy znovu nasazujícím úsilí porozumět celku bytí jako základu a východisku všeho ostatního. Tento celek má ráz vnitřně nerozlišené jednoty, která ztělesňuje nejvyšší dobro jako původ i cíl všeho. Toto jediné a nejvyšší dobro je sice vnitřně nerozlišené, nemá však povahu chaosu, naopak ztělesňuje univerzum jako kosmos, jako zářící šperk a určující řád, který vede a umožňuje duchovní život ve smyslu úhrnu a komplexu výkonů znamenajících vidění, rozlišování a rozumění toho a tomu, co lze vidět a čemu je možno porozumět, tedy nacházení a rozpoznávání rozdílů. Skrytý a nerozlišený řád univerza, ztělesňující možnost a cíl porozumění, v sobě obsahuje kom-

plex tzv. „útvary pochopitelného“, které obvykle bývají označovány jako „ideje“.

Uvedené útvary vytvářejí možnost a vytyčují úkoly pro způsobilost vidět a rozlišovat, chápat a rozumět. A sama tato způsobilost existuje a uplatňuje se jako duševní život, jako život duše. „Duše“ má mnoho podob a tvářností, pro Platóna je však podstatná, důležitá a zajímavá, „duše člověka“, která představuje orgán lidské schopnosti vidět a rozumět, a umožňuje tudíž duchovní život lidí.

Duchovní život člověka reprezentuje jeho význačnou možnost a důležitost, vlastně ústřední životní úkol. Potud předpokládá a obsahuje ustavičnou a neustávající „péči o duši“ jako orgán způsobilosti vidět, rozlišovat a rozumět, neboť taková způsobilost může být rozvíjena a posilována, může však také slábnout a chřádnout. Duše ve spojení s tělem představuje jednotlivou živou lidskou bytost, která usiluje o nalezení svého přirozeného místa ve světě a v životě, a nachází tak své vlastní možnosti a příležitosti. Právě zde se zřetelně ukazuje, proč je duchovní život a činnost duše zdrojem a původcem veškerého pohybu, a tudíž základem a pramenem všeho.

K otázkám, v čem tkví bytostná povaha duše a jaké jsou její podstatné výkony i směrodatné úlohy a příležitosti, se budeme ještě opakovaně při různých příležitostech vracet.

Nyní je třeba se na chvíli zastavit a pokusit se zhlédnout, jak Platón při svém uvažování vymezuje, čím je duchovní život a jakými cestami se uskutečňuje. K dispozici máme rámcový výměr duchovního života jako živého, neustálého a neustávajícího úsilí o porozumění bytí jako původnímu celku a jako základu i původu všeho ostatního. V tomto světle se duchovní život odehrává v podobě úhrnu a komplexu výkonů znamenajících a uskutečňujících akty vidění, rozlišování toho, co lze vidět a rozlišovat, a rozumění tomu, čemu lze rozumět, tj. nacházení a rozpoznávání rozdílů.

V elementární podobě běží o to zhlédnout, čím ta či ona věc je a čím není. Záhy se však ukazuje, že nikdy nevidíme, resp. že nikdy nemohou být viděny jednotlivé izolované věci, ponechány samy o sobě. Že se jedná o věci zasažené do souvislostí celku a vyjevující, čím jsou i čím nejsou, právě díky povaze celku a jeho uspořádání. Duchovní život je tak zdrojem svého vlastního pohybu a jako takový se stává základem a původcem veškerého života jako hybridnosti a pohybu.

Úsilí vidět a rozumět tak vede odhodlání zhlédnout celek a jeho řád, přesněji zhlédnout tu kterou věc v rámci celku a jeho uspořádání. Jde tedy o nahlédnutí, které Platón chápe jako zvláštní způsob vidění. Duchovní život tak

způsobuje, že se život jako celek vnitřně rozrůžňuje a rozlišuje, protože právě schopnost „vidět“ zakládá zvláštní dobrotu a zdatnost (ARÉTĚ) života, a určuje tudíž podstatný rozdíl „dobrého“ života a jeho opaku. Zdatnost jako možnost „dobrého“ a „šťastného“ života tkví v tom, že si člověk za všech okolností a ve všech situacích dokáže poradit a je s to si správně počínat, a znamená tedy způsobilost zřetelně a spolehlivě vědět, co je a co není v životě a pro život podstatné a důležité.

Duchovní život se – kromě jiného a vlastně zejména – odehrává jako úsilí nahlédnout a porozumět, v čem tkví dobrotu a zdatnost jako základ „dobrého života“ a zda a jak je jich možno dosáhnout. Zkoumání zdatnosti vyjevuje, že se jedná o jakési podstatné vědění, umožňující počínat si tak, jak je v daném okamžiku třeba. Zároveň se tak „dobrý“ a „šťastný“ život odehrává jako cesta za zdatností a jako usilování o zdatnost. Vědění zakládající a umožňující zdatnost znamená vědění o dobrém a zlém, a to výslovně zřetelně a spolehlivě vědění.

„Duchovní život“ se odehrává jako zkoumání opravdového vědění a toho, co je jeho zdrojem, na čem se zakládá a co je umožňuje. Platón zná dva základní prameny opravdového vědění, totiž LOGOS a MÝTHOS. V této souvislosti se ovšem mohou vynořit jisté rozpaky i pochyb-